

Mercè Ibarz:

Mercè Rodoreda, Barcelona: Empúries, 1991 (Biografies, 6), 140 pàgines

Montserrat Casals i Couturier:

Mercè Rodoreda. Contra la vida, la literatura, Barcelona: Edicions 62, 1991 (Biografies i memòries, 13), 350 pàgines

Carme Arnau:

Mercè Rodoreda, Barcelona: Edicions 62, 1992 (Pere Vergés de biografies, 35), 142 pàgines

Carme Arnau:

Mercè Rodoreda, Barcelona: Columna, 1996 (Gent nostra, 116), 96 pàgines

La proliferació de publicacions biogràfiques i memorialístiques, dietaris, relacions epistolars i, en menor grau, d'autobiografies, és un dels fenòmens més interessants del mercat editorial català de la dècada dels noranta. Escriptors, polítics, artistes, intellectuals, «patriotes» i testimonis actius de la Guerra Civil i de la resistència antifranquista, protagonitzen nombroses obres recents, en bona part impregnades d'un cert afany de compromís amb la recuperació de la memòria col·lectiva i la consolidació del coneixement de la nostra història cultural contemporània. Aquest esdeveniment no és casual sinó que respon, almenys parcialment, a diferents exigències del mercat editorial català des de l'adveniment de la democràcia i, en aquest context, està estretament vinculat a diversos aniversaris històrics o literaris celebrats darrerament als Països Catalans. Igualment es pot constatar una mutiplicació dels seguiments biogràfics de cèlebres escriptors desapareguts com ara Josep Pla, V. Foix, Joan Fuster, Llorenç Villalonga o Mercè Rodoreda. Aquest fenomen cristal·litza una mena de compensació divulgativa davant la manca — en alguns casos, força preocupant — d'estudis literaris crítics i monogràfics rigorosos sobre les obres d'autors catalans contemporanis.

Fins a la celebració de l'any Pla, que està generant la publicació de nombrosos llibres amb trets biogràfics des de perspectives fins i tot

polaritzades,¹ la protagonista literària del gènere havia estat indiscutiblement l'escriptora barcelonina Mercè Rodoreda. Les quatre obres sobre aquesta autora, dues de les quals exageradament polemitzades, demostren que els biogràfs tendeixen a enllaçar fermament, en alguns casos fins a la indissolubilitat, la trajectòria vital del protagonista i la seva obra literària. Tanmateix, cal reconèixer que compondre harmònicament la semblança de la història de la vida d'una dona singular i enigmàtica, escriptora exiliada de fama tardana com fou Mercè Rodoreda, no pot ser mai tasca fàcil. Ja ho escrigué Gabriel García Márquez en un famós article un mes després de la mort de l'escriptora:

La vida privada de Mercè Rodoreda es uno de los misterios mejor guardados de la muy misteriosa ciudad de Barcelona.²

La periodista Mercè Ibarz elabora un breu treball de caire divulgatiu,³ amb un bagatge documental força delimitat, però no per això mancat d'interès: els textos periodístics de la mateixa Rodoreda de l'època republicana i dos epistolaris, el que adreçà a la seua amiga Anna Murià entre 1939 i 1956,⁴ i les cartes a Joan Sales, inèdites, escrites entre 1961 i el moment de la desaparició de

¹ Vegeu, per exemple, l'article de Xavier Barral i Altet: «Josep Pla i l'art» a *l'Avui* (29-IV-97), p. 42, i Lluís Bonada: «Per sort, no ha sortit l'obra definitiva sobre Josep Pla» a *El Temps* (12-V-97), pp. 84-85.

² Gabriel García Márquez: «¿Sabe usted quién era Mercè Rodoreda?» a *El País* (18-V-1983), p. 11. Aquest article, ple d'elogis i admiració per l'obra rodorediana, i especialment per la novella *La plaça del Diamant*, es troba completament traduït i publicat en alemany com a epíleg a l'edició alemanya d'aquesta novella (Mercè Rodoreda: *Auf der Plaça del Diamant*. Mit einem Nachwort von Gabriel García Márquez. Frankfurt am Main: Suhrkamp Taschenbuch Verlag, 1984 [Suhrkamp Taschenbuch 977], pàgs. 247-251). Malauradament, però, hi ha un error en la data de publicació d'aquest article anunciat a l'edició de Suhrkamp, ja que es proclama el 18 de març de 1983, en lloc del 18 de maig del mateix any, com seria correcte, la qual cosa és totalment impossible ja que García Márquez inicia el text amb unes paraules de condol per la defunció de Rodoreda, finada el 13 d'abril del 83. És curiós que aquest error es torna a repetir en l'edició posterior d'aquesta novella a l'editorial Reclam de Leipzig. A l'epíleg de Jenny Brumme es reproduïxen unes breus paraules de García Márquez extretes del mateix article (Leipzig: Reclam [Reclams Universal-Bibliothek Band 1281] 1989, pàg. 186) on torna a aparèixer la mateixa data errònia.

³ Mercè Ibarz: *Mercè Rodoreda*, Barcelona: Empúries, 1991.

⁴ Aquesta correspondència ha estat publicada diverses vegades, la primera dos anys després de la mort de l'autora, Mercè Rodoreda: *Cartes a l'Anna Murià 1939-1956*, Barcelona: Edicions La Sal, 1985; i posteriorment reeditat amb el mateix títol a una altra editorial barcelonina, Edicions de l'Eixample, 1991.

l'autora. La base epistolar d'aquest llibre és molt valuosa perquè correspon a dues èpoques ben diferents de l'existència de l'escriptora: la primera s'inicia quan Rodoreda té uns trenta anys, l'Anna Murià deixa l'exili francès de Rossy-en-Brie, prop de París, on ha conviscut amb Rodoreda i altres intel·lectuals catalans exiliats, i marxa cap a Mèxic. La segona, menys personal, plasma la relació amb el seu editor Joan Sales i correspon ja als començaments de la fama i al procés progressiu de publicació de la seua obra. Si les cartes a l'Anna Murià revelen una Rodoreda personal, preocupada sobretot per sobreviure a la misèria econòmica, cartes tràgiques i intimistes del seu quefer quotidià durant la guerra i la postguerra a França, la correspondència establerta amb Sales denota una relació molt especial entre l'escriptora i el seu editor: «Les seves baralles eren proves de força entre un editor astut i cridaire i una dona insegura que contenia una escriptora de marbre pulit.» (p. 106) Ibarz realitza un estudi dinàmic amb plantejaments modestos i sense grans ambicions científiques.⁵ El factor biobibliogràfic que cohesionava la vida i l'obra de Rodoreda en aquest volum i que, implícitament i explícita, es troba al llarg de tot el llibre, és l'aspecte provocatiu de l'escriptora. En efecte, partint de la premissa que la major part de companys de la seua generació li foren hostils i no li atorgaren el reconeixement intel·lectual que mereixia,⁶ Ibarz afirma sense circumlocucions que Rodoreda utilitzà *la provocació* en la literatura com a instrument de sublimació, és a dir, Rodoreda no estava gens satisfeta de la recepció de la seua obra, i per això emprava la provocació mitjançant un nou to i noves tècniques d'escriptura a cada nou llibre, amb la qual cosa exterioritzava el seu esperit rebel.

I és que malgrat la divisió en set capítols, Ibarz ja ens avança conclusions absolutes en el capítol introductori — potser el més interessant — titulat lapidàriament «Mercè Rodoreda o la provocació» (pp. 11-22). A la primera plana ja identifiquem raonaments categòrics com la frase sartriana amb què s'inicia:

«Els autors també són històries i per això alguns d'ells desitgen escapar de la història amb un salt a l'eternitat» (p. 11) que, en certa manera, resumeix molt

⁵ Hi ha una llista de bibliografia emprada citada al final del treball i una cronologia biobibliogràfica, però l'autora no inclou ni notes ni referències bibliogràfiques a peu de pàgina.

⁶ Bona part dels escriptors exiliats varen rebutjar la figura de la Colometa de *La plaça del Diamant* per profunds prejudicis polítics. Vegeu l'incertada explicació que en fa Mercè Ibarz a la pàg. 104.

bé el fenomen biogràfic i literari rodoredià, i enllaça perfectament amb una frase d'Ibarz que no pot deixar cap lector impassible:

«La literatura va suplir en ella l'amor i la família, va donar sentit a l'exili i, a estones, li feia oblidar l'espessa sensació de *sentir-se perduda enmig del món*» (p. 11).

El volum podria estimar-se com una guia de lectura, puix que Ibarz realitza un seguiment contextualitzat de l'obra. Ara, però, a banda d'alguns petits errors com la data de redacció de *Mirall trencat*, Ibarz emet innombrables valoracions que només poden considerar-se com a interpretacions molt personals de l'autora, freturades d'objectivitat científica.

El llibre de Montserrat Casals,⁷ amb el subtítol taxatiu *Contra la vida, la literatura*, fou publicat, paral·lelament al de Mercè Ibarz. És per això que moltes de les ressenyes que es publicaren en aquell temps comparaven tots dos volums. Probablement, la crítica més dura que s'hi escrigué, i també la més polèmica i amb més ressò a la premsa, fou la d'Anna Maria Saludes i Amat a la *Revista de Catalunya*.⁸ De Florència estant, l'estudiosa i traductora de l'obra rodorediana a l'italià, filla de la gran amiga de Rodoreda, Susina Amat, emfasitza les afirmacions indocumentades, els dubtes sobre l'autenticitat d'una declaració i sobre nombroses inexactituds que observà en el llibre de Casals. Sobre la certitud d'aquestes errades no hi ha cap dubte, encara que només els lectors amb bons coneixements sobre aquesta autora podran advertir-les fàcilment. Ara bé, si aquest volum presenta alguns errors també conté molts encerts que Saludes deixà de banda en la seua ressenya.

Casals pogué accedir a tota la documentació personal i privada, «més de vint capses de material absolutament inèdit» (p. 13) que posseïen Jordi Gurguí i Margarida Puig (el fill i la nora de M. Rodoreda). A més, s'entrevistà amb altres persones com Núria Folch, la viuda de l'editor Joan Sales, Rafael Tassis, el fill de l'escriptor del mateix nom, Anna Murià i molts altres amics i veïns de Rodoreda. A partir d'aquestes i d'altres fonts, orals i escrites, Casals franqueja els límits biogràfics objectius i redacta una obra on domina especialment l'anàlisi minuciosa de petites realitats vitals — segons el meu parer, sobreestimades — i, anàlogament a allò que féu Mercè Ibarz, hi basteix una biografia d'interpretació en què regna la valoració personal de les dades. La tesi constant que la impregna és la poderosa relació entre Mercè Rodoreda i

⁷ Montserrat Casals i Couturier: *Mercè Rodoreda. Contra la vida, la literatura*, Barcelona: Edicions 62, 1991.

⁸ Anna Maria Saludes i Amat: «Pobra Mercè [...]. Dues biografies de Mercè Rodoreda», a *Revista de Catalunya* 56 (Nova Etapa. Octubre de 1991), pp. 136-146.

el seu company d'exili Armand Obiols, pseudònim de l'escriptor i traductor sabadellenc Joan Prat i Esteve. Casals dedica molt d'espai a la relació personal i intel·lectual de tots dos exiliats, i especialment a la influència que Obiols exercí en la narrativa de la seua companya, però també aporta molta informació sobre els complexos lligams de Rodoreda amb el seu marit-oncle Joan Gurguí, i les breus relacions amb els seus amants, com ara amb el polític Andreu Nin o l'intel·lectual Francesc Trabal, amb la qual cosa contribueix a forjar una imatge de l'escriptora ben morbosa. Perquè de fet la principal voluntat de Casals sembla ser la desmitificació d'allò que ella mateixa qualifica com «santa Rodoreda damunt del seu altar» (p. 14). I és això precisament el que molestà a alguns lectors assidus i admiradors rodoredians. Casals, que en una entrevista a l'*Avui* (10-XII-91), declarà que «Mercè Rodoreda estava massa ben classificada fins ara», elabora una biografia que descobreix un personatge dur i tenaç, amb una ambició desorbitada per la transcendència i pel reconeixement intel·lectual, subratlla els aspectes turmentosos i conflictius de la seua vida emocional, i desvela alguns aspectes enigmàtics que Rodoreda creà i nodrí sobre la seua existència. Amb un estil planer que, com el d'Ibarz, recorda la formació periodística de totes dues, Casals escrigué un llibre que es llegeix com si fos una novel·la biogràfica amb pinzellades mordaces.

Els dos llibres de Carme Arnau s'apropen a la trajectòria vital de Mercè Rodoreda amb un capteniment molt més benèvol i des d'una perspectiva ben diferent, quasi polaritzada amb la de Montserrat Casals.

Arnau és una de les majors coneixedores de la narrativa rodorediana, ha publicat innombrables articles assagístics i alguns volums de referència clau per a l'estudi d'aquesta obra.⁹ També conegué personalment l'autora, amb qui tingué una estreta relació a partir de la seua tornada, encara no definitiva, a Catalunya, a principi dels setanta. Aquesta coneixença esdevé molt valuosa perquè, de fet, Arnau és l'única de les tres biògrafes que pogué gaudir-ne. Des d'aquesta situació dual privilegiada — estudiosa especialista de prestigi reconegut en la producció rodorediana i amiga de la narradora — l'assagista elabora en el seu primer volum,¹⁰ una biografia de Mercè Rodoreda que combina ambdues dimensions i proposa una premissa que esdevindrà ràpidament predominant en tot el llibre: aclarir la vida de l'escriptora prenent com a base la seua narrativa.

⁹ Carme Arnau: *Introducció a la narrativa de Mercè Rodoreda. El mite de la infantesa*. Barcelona: Edicions 62, 1979 (Llibres a l'abast 144); íd: *Miralls màgics. Aproximació a l'última narrativa de Mercè Rodoreda*. Barcelona: Edicions 62, 1990 (Llibres a l'abast 254).

¹⁰ Carme Arnau: *Mercè Rodoreda*, Barcelona: Edicions 62, 1992.

De fet, he provat d'explicar l'obra a partir de la vida, o viceversa, i he intentat remarcar aquells aspectes de l'existència de l'autora que més àmpliament i repetida va tractar literàriament i que són, per tant, els que més la marcaren — obsessivament alguns d'ells. (p. 8)

No cal dir que aquests propòsits són sens dubte ben problemàtics. Les ficcions rodoredianes evoquen efectivament molts trets autobiogràfics, la qual cosa estudia Arnau amb minuciositat, però aquest fenomen literari no implica un emmirallament global de la vida en l'obra, o a l'inrevés. Arnau intenta cohesionar aquests dos elements fins a l'extrem de generar petites confusions en la comprensió d'alguns passatges on empra una gran força asseverativa,¹¹ o quan cerca en cada protagonista femenina algun detall biogràfic de l'autora, particularment en diàlegs i monòlegs desprietats que vol interpretar com a confessions personals de Mercè Rodoreda.

La darrera biografia que voldria presentar, la més breu de totes (només 96 pàgines, amb 54 il·lustracions, algunes d'alta qualitat i interès), firmada també per Carme Arnau i publicada amb el mateix títol només cinc anys més tard,¹² deixa de banda la citada sobrevaloració de la interdependència de l'obra i de la vida per desenvolupar un seguiment biogràfic de caràcter extremadament divulgatiu que permet apreciar, explícitament, la gran admiració de Carme Arnau per la dona que fou Mercè Rodoreda. L'autora es concentra bàsicament en la trajectòria vital del personatge, lligada íntimament a la seua producció, però restitueix parcialment l'autonomia. Aquest llibret esdevé així un petit homenatge personal que rasa lleugerament l'hagiografia. Escrit en un llenguatge elaborat, sovint dolcenc, però sense esdevenir embafador, es divideix en cinc capítols cronològics que recorden ininterrompudament la fragmentació temàtica i temporal de la primera biografia redactada per l'autora.

Conclusions

Totes quatre són biografies d'interpretació en les quals domina la valoració de les dades més que no pas l'objectivitat i l'exhaustivitat. Probablement, si en lloc de pretendre assolir la complexa i rica biografia completa de la dona-escriptora *Mercè Rodoreda* s'haguessin decantat per l'estudi d'algun aspecte concret, objectiu menys ambiciós però més satisfactori i assequible, aquests treballs podrien presentar un interès més elevat. Tanmateix, l'afany de les biògrafes, o de les exigències editorials, ha estat ben diferent. Malgrat l'abun-

¹¹ Vegeu, per exemple, les pàgines 50-55.

¹² Carme Arnau: *Mercè Rodoreda*, Barcelona: Columna, 1996.

dor no ens trobem encara davant la biografia definitiva de Mercè Rodoreda, però és inqüestionable que qualsevol estudi que pretengui assolir-la haurà de fer referència obligada a aquests quatre treballs.

Pilar Arnau i Segarra
(Bochum)

Andreas Michel:

Vocabolario critico degli ispanismi siciliani,

Palermo: Centro di studi filologici e linguistici siciliani 1996

Ab 1282 stand das damalige Königreich Sizilien, letzten Endes aufgrund einer intensiven Heiratspolitik zwischen dem Hause Barcelona und dem dortigen Königshaus, an der sowohl Jaume I «el Conqueridor» als auch Friedrich II. von Hohenstaufen beteiligt waren, unter katalanischer bzw. ab Anfang des 15. Jahrhunderts unter aragonesischer und ab 1554 bis ins 18. Jahrhundert unter spanischer Verwaltung. Mit den lexikalischen Spuren dieses halben Jahrtausends beschäftigt sich diese Arbeit: Ziel ist «di fornire un'analisi approfondita del patrimonio linguistico della Spagna in Sicilia» (S. 7), wobei die Verhältnisse in anderen Sprachgebieten der Italoromania nicht unberücksichtigt bleiben. Schon die historischen und sprachgeschichtlichen Fakten versprechen ein interessantes Werk auch für die Katalanistik.

Formal besteht die Arbeit aus zwei Teilen, einer sehr ausführlichen Einführung (170 S.) und dem eigentlichen «Vocabolario» (372 S.). Im ersten Teil werden zunächst Geschichte und Stand der Forschung über das Thema kritisch beleuchtet. Nach eingehender Untersuchung der sprachgeschichtlichen und soziokulturellen Entstehungsfaktoren der sizilianischen Hispanismen — Schriftsprache / gesprochene Sprache im Alltag und in der Verwaltung, Mehrsprachigkeit, Übersetzungen, Orts- und Familiennamen, Literatur —¹ gelangt Michel zu einer detaillierten Charakterisierung und Klassifizierung des Phänomens der Entlehnung. Im zweiten Teil wird das lexikalische Material in Form eines Wörterbuchs in der alphabetischen

¹ Zusätzlich wäre eventuell ein kurzer systematischer Abriss der historischen Fakten nützlich gewesen.

Reihenfolge der sizilianischen Wortformen dargeboten und umfassend dokumentiert. Indices zu den sizilianischen Varianten sowie zu den Grundformen erleichtern die Handhabung.

Der Begriff des «Hispanismus» wird in seiner weitesten Auslegung verwendet, d. h. als Entlehnung aus dem Spanischen oder Katalanischen oder Aragonesischen oder Portugiesischen. Im Mittelpunkt dieser Besprechung soll grundsätzlich der katalanische Beitrag zum sizilianischen Wortschatz stehen.

Von insgesamt über 700 Hispanismen klassifiziert Michel 65 als eindeutige und 34 als «wahrscheinliche» Katalanismen. Hinzu kommen allerdings noch recht viele, deren Herkunft als «sp./cat.» bzw. «cat./sp.» eingestuft wird, sowie Interferenzen und Hapax. Auf der Grundlage der von Michel vorgelegten Materialien dürfte das Katalanische — u. a. in den Bereichen Handel, Landwirtschaft, Handwerk, Verteidigung, Seewesen, Gastronomie und Mode —² mehr oder weniger 150 Wörter zum sizilianischen Wortschatz beigetragen haben. Nur eine Handvoll Wörter werden mit möglichen aragonesischen Etyma in Verbindung gebracht, mit dem Portugiesischen immerhin neun.

Bei dieser Klassifizierung wird beständig ein altbekanntes Problem der romanistischen Wortforschung offenbar: die Schwierigkeit, ein Wort zweifelsfrei als Entlehnung aus einer bestimmten romanischen Sprache zu bestimmen, wenn es Kontakte mit verschiedenen romanischen Sprachen gegeben hat, die zudem oft ähnliche oder gar gleiche Wortformen besitzen. In manchen Fällen ist auch eine parallele Entwicklung nicht auszuschließen. Die vom Autor vorgenommene sehr sorgfältige methodologische Unterscheidung zwischen Entlehnungen aus dem Spanischen, Katalanischen, Aragonesischen oder Portugiesischen kann daher in der Praxis — oft dokumentationsbedingt — nicht immer eindeutige Ergebnisse liefern. Michels Vorgehen zeugt von sehr großer Vorsicht: In einer ganzen Reihe von Fällen läßt er die Entscheidung zwischen Kastilianismus und Katalanismus offen.

Aus katalanistischer Sicht muß deutlich hervorgehoben werden, daß der Autor mehrfach die wichtige Rolle des katalanischen Faktors für die Geschichte, Sprachgeschichte und insbesondere den Wortschatz im untersuchten Kontext ausdrücklich würdigt und dies auf der methodologischen Ebene immer berücksichtigt. Hierin hebt sich die Arbeit sehr positiv von manch anderer Wortschatzuntersuchung ab. Gerade deswegen verwundert jedoch, daß das große *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*

² Vgl. hierzu insbesondere das Kapitel 4.2 «Il criterio onomasiologico e concettuale» (Michel, S. 120 ff.).